

DE KEMPHAAN IN DE KEMPEN.

-INLEIDING-

De kempmaan is als breedvogel (met uitzondering van één plaats) geheel uit de Kempen verdwenen, en gezien de enorme achteruitgang elders, mag worden gesteld, dat deze zeldzame weidevogel in de toekomst ook als doortrekker geen normale verschijning zal blijven.

Met deze stelling op de voorgrond, be ik overgegaan tot het samenstellen van dit artikel, met als doel, naast het omschrijven van het voorkomen van deze soort in de Kempen, diens kritieke situatie extra te accentueren.

- STERKE AFNAME VAN HET KEMPHANENBESTAND-

De achteruitgang van de Kempmaan (in Midden-Nederland bijv. met 50% sinds 1945!) is zoals uit de volgende punten zal blijken aan meerdere oorzaken te wijten:

1. Snelle vermindering van de oppervlakte geschikt broedbiotoop.
2. Ontwatering van graslanden.
3. Sterk vervroegde hooioogst.
4. Hoogspanningsdraden en verkeer.
5. Jacht op doortrekkende vogels in zuidelijke landen.

Ad. 1: De vochtige bloemrijke hooilanden, die door de Kempmaan sterk geprefereerd worden en vroeger nog goed vertegenwoordigd waren, namen allereerst sterk af door de ontwatering (punt 1 staat dus direkt in verband met punt 2), Ook de verkaveling heeft hierbij een grote rol gespeeld: er ontstond een nieuw soort stereotyp landschap, waarin al geen sprake meer was van "bloemrijke weiden", of "drassige hooilanden".

Kortom, de afname van het geschikte broedbiotoop kan gezien worden als het gevolg van de verregaande intensivering van het weidebedrijf. (zie ook A.J.Beintema, "De Lepelaar" nr. 61).

Hoewel vooral oorzaak 1 in de Kempen in belangrijke mate heeft bijgedragen tot het verdwijnen van de Kempmaan, gaat bovenstaande in deze streek echter niet op. Hier bestond het broedgebied n.l. uitsluitend uit nat heideterrein, dat in de loop der tijden ontgonnen werd. Enkele droge heidegebieden begroeid met berk en vliegend bleven als restant over. Het biotoop onderging een te grote verandering voor deze toch al zo gevoelige soort!

Ad. 2: De diepe ontwatering kan als belangrijkste ingreep bij de huidige modernisering in het boerenbedrijf beschouwd worden. Uit een onderzoek van het R.I.N. is gebleken dat vrijwel overal geldt, dat de Kempmaan, evenals andere weidevogels hun hoogste dichtheid als broedvogel hebben in die gebieden, waar het waterpeil slechts enkele decimeters onder het maaiveld licht. Na ontwatering vindt een duidelijke achteruitgang plaats (Beintema 1979).

Ad. 3: Door uitgebreide mechanisatie en het in gebruik nemen van kunstmest kwam er een vervroeging van de maaitijd. Dat dit vooral voor de Kemphaan erg nadelige gevolgen heeft, ligt in het feit dat deze soort erg laat tot broeden komt. (eind april tot in juli: Verheyen).

Ad. 4: Onder 5,5 km. hoogspanningsleiding tussen Rottum en Rostergaast (Fr.) werden in 2 jaar tijd 13 Kemphanen aangetroffen (de Jong 1976 Vogeljaar 24:3). Toch zijn beide oorzaken, genoemd onder punt 4 naar alle waarschijnlijkheid niet van doorslaggevende invloed.

Ad. 5: De inmiddels afgeschafte voorjaarsjacht op Kemphanen in Denemarken bijvoorbeeld, bleek een sterk ongunstig effect op het aantal doorttrekkende ex. te hebben in Nederland. (Alleyne cs. 1971)

Volgens Beintema kan men voorspellen dat we binnen 10 jaar de Kemphaan uitsluitend nog als broedvogel in reservaten kunnen aantreffen. Een zeer betreurenswaardig vooruitzicht!!

BIOTOOPKEUZE

Broedbiotoop.

Natte bloemrijke weilanden, vochtige heide en veengebieden, toendra en struiktoendra, natte duinpannen. (Verheyen 1948)

Biotoop tijdens de doortrek.

Idem als broedbiotoop, doch ook in het kustgebied, aan de stroommondingen, op de poldermoerassen, aan spuidokken, op de slikrijke bodem van afgelaten visvijvers, op blank gelopen weilanden en natuurlijke weilanden en slibbanken langs waterlopen (Verheyen 1948).

HET VOORKOMEN VAN DE KEMPHAAN ALS BROEDVOGEL.

In Europa.

De Kemphaan komt als broedvogel voor in N.W.-Frankrijk vanaf Les Landes, België, Nederland, Denemarken, N-Duitsland, N.-Polen, Oost-Europa vanaf 60 gr. N.B. tot C.A. 47 gr. N.B., Hongarije, Scandinavië (uitgezonderd Midden Zweden), N-Finland, N-Rusland en N-Siberië. (Sluyters)
(Avif. v. Ned.: "Vrij talrijke broedvogel" (2500-10.000 paren)
Avif. v. Midden-Ned.: "Vrij schaarse broedvogel" (330-400 paren))-

In de Kempen.

Als vroegere broedplaatsen kunnen uit de Kempen worden vermeld: Lage Mierde (tot c.a. 1952 op de heide bij het Goorven), Oirschot tot (c.a. 1949 op drassige heide), en Soerendonk (tot c.a. 1951 op de Grote Heide.) (v.Erve cs.)
In nog slechts een gebied heeft de soort zich weten te handhaven. De huidige populatie (1973-1977) bedraagt aldaar 10-15 paren.

Waarschijnlijk kunnen nog altijd incidentele broedgevallen worden verwacht op de laaggelegen heide-terreinen in de Kempen, echter ziet de huidige situatie er niet hoopgevend uit!

DOORTREK VAN DE KEMPHAAN IN DE KEMPEN.

(gebaseerd op gegevens uit het archief van V.W.G. "de Kempen")

Doortrek en fenologie.

Uit het grote aantal waarnemingen valt af te leiden, dat de Kempshaan jaarlijks in het voor- en najaar een regelmatig doortrekkende soort is. Daar de aantalsgrootte maandelijks sterk verschilt (zie grafiek 3) kan voor het bepalen van de doortrek het beste grafiek 2 geraadpleegd worden. Deze geeft het aantal waargenomen groepjes per halve maand aan, zodat geen afwijkend resultaten behaald worden, veroorzaakt door incidenteel waargenomen grote kluchten.

Het blijkt dat reeds begin maart de eerste exx. in de Kempen arriveren (eerste waarneming: 07-03-'77, 4 exx. Keyenhurk, Middelbeers, L. Peeters). Het aantal loopt daarna vrij snel op en bereikt eind april een klimax. Tot in de eerste helft van mei blijft doortrek plaats vinden, daarna kunnen tot juni nog exx. aanwezig zijn, die waarschijnlijk als overzomeraars gezien mogen worden. Begin juli komt de trek weer op gang en na een hoogtepunt in de eerste helft van augustus, kunnen de vogels tot in november in steeds geringer aantal de Kempen blijven passeren. (laatste waarneming: 07-11-'77, c.a. 20 exx. Beuven, Someren, F. Neyts + T. Heynen) De avifauna van Noord-Brabant vermeldt ook nog drie waarnemingen uit december. In het voorjaar vindt de trek over een korter tijdsbestek, en dus ook massaler plaats. Zo werden vanaf half april tot in mei in 1976 bij de Keyenhurk 50-75 exx. aangetroffen.

	♂♂	♀♀	
12-04-'74	9	21	Kraanven, Grote heide. (T. Heynen)
22-08-'76	10	2	Goorven, Lage Mierde. (M.V. Schoubroeck)
01-05-'76	18	-	Waschven, Strabrecht. (M. Silvius)
30-04-'76	2	15	Keyenhurk, Middelbeers. (M.V. Schoubroeck)
06-08-'77	7	2	Zwart Kot, (Postel) (L. Peeters, + p. Wouters)

Uit de literatuur is wel bekend dat mannetjes enige weken eerder doortrekken als vrouwtjes!

Voornaamste doortrekgebieden in de Kempen in het winterkwartier

De gebieden in de Kempen die van belang zijn voor de doortrek van de Kempshaan zijn: Flaes en Goorven (Lage Mierde), Land-schotse heide (Middelbeers), Strabrechtse heide (Someren, Heeze, Geldrop), Grote heide (Achelse Kluis), Loozerheide (Budel-dorplein) en visvijvers (Valkenswaard). Hieruit blijkt wederom de voorkeur van de Kempshaan in onze streek voor heidevennen met geringe, lage vegetatie.

Het winterkwartier is gevestigd in Noord-Indië, evenals in geheel Afrika. Bovendien komt in Zuid-, en bij gelegenheid ook in West-Europa overwintering voor aan de kust.

Lex Peeters.

$N = 84$

Fig. 2:
Aantal waargenomen groepen in
de jaren '67 t/m '78, verspreid
over de maanden.

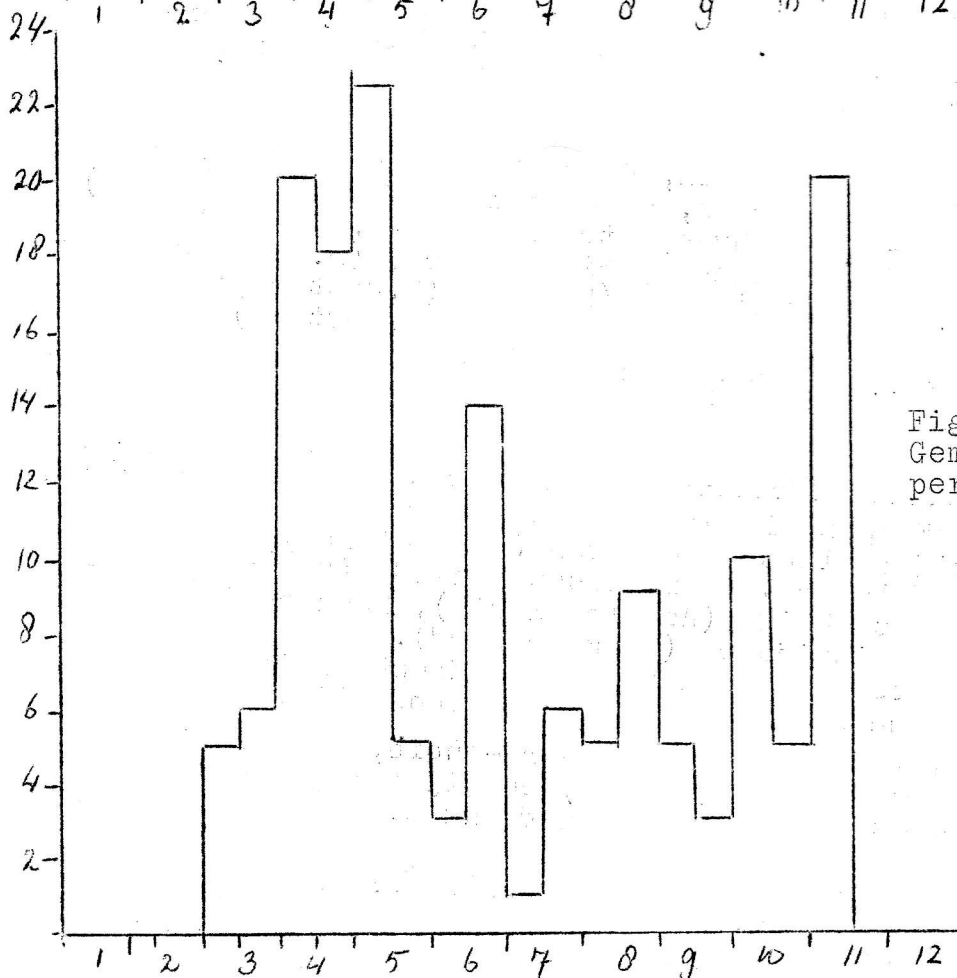
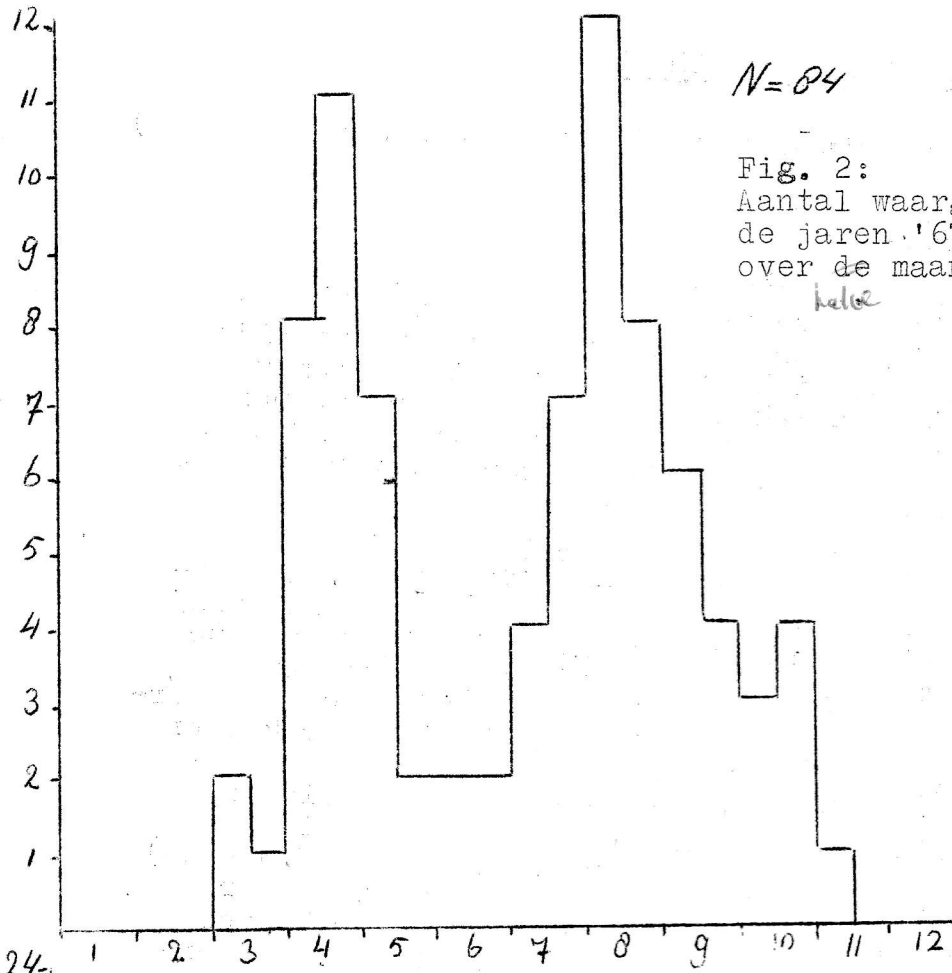

Fig. 3:
Gemiddelde groepsgrootte
per maand.

Kemphaan vervolg.

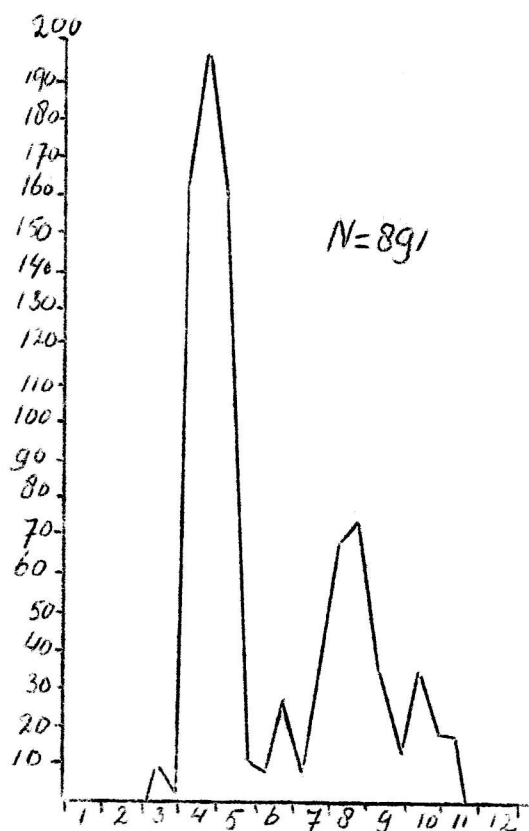

Fig. 1 :
Aantal waargenomen exemplaren in de jaren 1967 t/m 1978,
verspreid over de maanden.

Literatuur:

- Erve F.J.H. van es. 1967. Avifauna van Noord-Brabant.
Van Gorcum Assen.
Alleyn W.F. es. 1971. Avifauna van Midden-Nederland.
Van Gorcum Assen.
Beintema A.J., "De Lepelaar" nr. 61.
Verheyen R., De Watervogels van België.
Makatsch, Thiemes handboek voor alle Europese vogels.
Sluyters, Prisma vogelboek.